*исследованиях. Автор обосновывает необходимость изучения этнической специфики коллективных языковых личностей в широком национально-культурном и контрастивном аспектах; анализирует персидскую культурную схему **ta'ārof** как неотъемлемый и определяющий компонент персидского коммуникативного поведения.*

Ключевые слова: *персидский язык, языковая личность, речевая личность, коммуникативная личность, культурная схема.*

Mazepova O., PhD, Associate Professor
Institute of Philology of Taras Shevchenko Kyiv National University

THE EVOLUTION OF "LANGUAGE PERSONALITY" CONCEPT IN MODERN LINGUISTIC RESEARCHES

*The article explores origins and development of the concept of "language personality" in the modern linguistics and specific features of research of this phenomenon in the modern communicative, sociolinguistic and ethno-linguistic studies. The author justifies the need of studying collective language personalities in the wide national-cultural and contrastive aspects and analyzes the Persian cultural scheme of **ta'ārof** as the main integral feature of Persian communicative behavior.*

Key words: *Persian language, language personality, speech personality, communicative personality, cultural scheme.*

УДК 811.112.2'81'37

Материнська О.В., доц., д. філол. н.,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА МЕРОНІМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЧАСТИН СУКУПНОСТЕЙ

Статтю присвячено виявленню структурно-семантичних особливостей найменувань частин сукупностей, які належать до лексичних одиниць на позначення частини цілого (меронімів) у німецькій та англійській мовах. Визначено семантичні типи найменувань частин сукупностей, які є композитами, описано способи експлікації цілого у найменуванні частини, виявлено шляхи розвитку полісемії досліджуваних лексичних одиниць.

Ключові слова: *мероніми, найменування частин сукупностей, полісемія, структурно-семантичні особливості, семантичний тип, метонімія.*

1. Цю розвідку присвячено дослідженню найменувань частин сукупностей (далі НЧС) у німецькій та англійській мовах, наприклад, нім. *Regierungsmitglied* ‘член уряду’, англ. *volume* ‘том книжкового видання’. Зазначені лексичні одиниці виокремлюються як одна з тематичних груп у межах системи меронімів. Відношення між частиною та цілим (меронімія) належить до одного з найважливіших типів семантичних відношень у мові, який упорядковує знання людини про навколишній світ, виступає механізмом пізнання, що базується на процесах синтезу та сегментації отримуваної інформації. Мероніми – іменники на позначення частини цілого (нім. *Ast*, англ. *branch* ‘гілка (дерева)’; нім. *Ohr*, англ. *ear* ‘вухо’; нім. *Teil* ‘частина’, *Stück* ‘шматок’, *Element* ‘елемент’, англ. *part* ‘частина’, *piece* ‘шматок’ і под.) – характеризуються значним словотворчим та семантичним потенціалом, що дозволяє говорити про їхню виключно важливу роль у формуванні та поповненні лексичного складу мови. Меронімічні відношення є також одним з інтегрувальних типів семантичних відношень, що забезпечує системність та ієрархічну впорядкованість лексичної системи мови попри всю різноманітність семантичних зв’язків у ній.

Вже в античні часи співвідношення між частиною та цілим були описані за допомогою базових логічних аксіом в працях Платона [Platon 1987] та Аристотеля [Aristotle 1912]. Перша системна робота про логічні відношення між частиною та цілим була виконана у формально-онтологічному руслі [Husserl 2009]. До вивчення меронімії як одного з основних типів таксономічних зв’язків у мові лінгвісти звернулися у 80-90-х роках XX століття [Chaffin 1992; Cruse 1979; Iris 1988; Winston 1987]. Мероніми завдяки їхньому значенню у базовому лексиконі людини, переважно давньому походженню, високому рівню розвитку полісемії часто були однією з базових "тестових" тематичних груп (ТГ) лексики під час дослідження семантичних універсалій, вивчення відношень посесивності,

гіпо-гіперонімічних відношень, фігурували як об'єкт досліджень у психолінгвістиці та когнітивній лінгвістиці. У низці робіт Е. Рош [Rosch 1977] та її колег, публікаціях у межах лінгвістичної антропології [Brown 2002] на матеріалі меронімів проілюстровано принципи "наївної" таксономії (сегментації дійсності) носіями різноструктурних мов [Andersen 1978], що безпосередньо відбивається на формуванні регулярних семантичних зсувів під час розвитку полісемії лексичних одиниць. Під час дослідження словотворчого потенціалу меронімів значну увагу було приділено корелятивним відношенням між їхньою семантичною та структурною організацією, ця студія спирається на численні розвідки у галузі вивчення словотвору німецької та англійської мов [Donalies 2002; Dressler 1981; Kastovsky 1982; Mayerthaler 1980; Motsch 1995; Ortner 1991; Shaw 1979; Wellmann 2000).

1.1. Актуальність пропонованого дослідження полягає перш за все у необхідності системного вивчення лексичної системи мови, меронімія при цьому розглядається один з важливих типів організації парадигматичних відношень у мові, який потребує детального вивчення. Важливість дослідження системи меронімів пояснюється також і тим фактом, що ця лексична підсистема може виступати моделлю для вивчення закономірностей семантичного розвитку лексичної системи загалом.

На меті пропонованої розвідки – визначити структурно-семантичні особливості найменувань частин сукупностей у німецькій та англійській мовах, визначати їхнє місце у меронімічній лексиці. Вирішення вказаної мети передбачає необхідність розв'язання низки **завдань**: визначити загальний корпус меронімів у німецькій та англійській мовах на базі лексикографічних джерел та встановити їхній кількісний склад; визначити тематичний склад меронімів та окреслити тематичну групу найменувань частин сукупностей в отриманому мовному корпусі, встановити основні способи утворення НЧС та визначити їхній словотворчий та семантичний потенціал у досліджуваних мовах; дослідити корелятивний тип відношень між їхньою структурною та семантичною організацією тощо.

Об'єктом дослідження є лексеми на позначення частин сукупностей (НЧС) у німецькій та англійській мовах та їхні лексико-семантичні варіанти (ЛСВ). **Предмет дослідження** складають структурні та семантичні особливості НЧС, їхні взаємовідношення у німецькій та англійській мовах та роль, яку вони відіграють в межах системи меронімів у досліджуваних мовах.

Емпіричний матеріал дослідження складають лексичні одиниці, отримані шляхом суцільної вибірки з репрезентативних тлумачних та перекладних словників німецької та англійської мов. Для відбору та аналізу мовного матеріалу було використано також тематичні, ідеографічні, етимологічні словники, електронні бази даних (Projekt Deutscher Wortschatz, 1998-2012), енциклопедичні джерела тощо. Загальний обсяг вибірки під час дослідження системи меронімів становить 4730 лексичних одиниць (6098 ЛСВ) у німецькій мові та 1888 лексичних одиниць (6091 ЛСВ) у англійській мові. Отже, у двох досліджуваних мовах проаналізовано 6618 лексичних одиниць, загальна кількість їхніх значень складає 12 189 ЛСВ.

1.2. Тематичний склад меронімічної лексики було класифіковано із залученням загальноприйнятих синоптичних схем лексичного складу мови [Dornseiff 2004], тезаурусних словників лексики німецької та англійської мов. На тлі класичних прикладів меронімічної лексики, як то: соматизмів (найменування частин тіла людини та тварини) [Материнська 2009; *Materynska* 2012, 2012a, 2014]: нім. *Ohr*, англ. *ear* 'вухо', нім. *Pfote*, англ. *paw* 'лапа'; найменувань частин живої природи (рослин): нім. *Ast*, англ. *branch* 'гілка'; найменування частин артефактів [*Materynska* 2013], наприклад, (частин споруд): нім. *Hauswand*, англ. *wall* 'стіна будинку'; частин предметів побуту, а саме частин посуду: нім. *Henkel* 'руків'я (посудини)' і под, власне позначень поняття "частина" нім. *Stück* 'шматок', англ. *part* 'частина', *piece* 'шматок', темпоральних, локативних, квантитативних меронімів тощо, найменування частин сукупностей: нім. *Gemeindeglied* 'член громади', англ. *delegate* 'делегат'є досить нечисельною тематичною групою [Материнська 2012, с. 57].

Найменування частин сукупностей виражають відношення між частиною як окремим елементом та комплексним цілим, збірним поняттям, що складається з цих елементів, наприклад, нім. *Arbeitsgruppe* ‘робоча група, команда’ (складова робочого колективу), англ. *subgroup* ‘підгрупа, що вирізняється своїми характеристиками в межах більшого угруповання’, *outgroup* ‘чужі, група людей, що не сприймається певним соціальним, етнічним шаром як їхня органічна частина’. Виокремлені у процесі дослідження лексичні одиниці характеризуються відношенням включення, оскільки, як правило, позначувана частина входить до складу певного цілого, а з іншого боку є ієрархічно вищим поняттям, холонімом щодо її складників, наприклад, нім. *Wählergruppe* ‘група виборців’ (в межах загального складу виборців). У наведеному прикладі позначення ієрархічної, структурної одиниці *групи* є ієрархічно нижчим поняттям, складником *виборців* як цілого, з іншого боку *група виборців* складається з конкретних виборців, що входять до її складу. Ці поняття пов’язані відношенням, яке можна трактувати як гіпо-гіперонімічне, втім на відміну від гіпо-гіперонімії такий тип логічного та семантичного відношення виражає не тільки значення включення, родо-видове відношення, у якому гіпонім, що знаходиться на найнижчому щаблі ієрархії може слугувати схематичним прикладом найвищого за рангом поняття, але більше слугує для опису структури, взаємозв’язків між частинами складного цілого. Меронімічні відношення відрізняються від гіпо-гіперонімічних тим, що принцип транзитивності (включення поняття нижчого рангу до вищого) може порушуватися.

Як правило, елементи такої сукупності функціонують виключно у її межах, у їхньому значенні закладена сема "функціональності" як елемента, що поза межами своєї системи втрачає зміст, так, наприклад, нім. *Parteimitglied* ‘член певної партії’ позначає особу, яка належить до певного політичного та соціального прошарку. Член партії поза її межами вже не є її частиною, не належить до неї, а, отже, втрачає будь-який зв'язок з цією організацією та функціонує як незалежний індивідуум. Так само, лексична одиниця на позначення тому видання (нім.

Band, англ. *volume* ‘том певного видання’), як частини сукупності матеріальних об’єктів поза її межами є просто окремою книгою.

2. До аналізу структури та семантики позначень частин сукупностей, тобто цілого, яке складається з окремих елементів, було залучено 211 лексичних одиниць (242 ЛСВ) у німецькій мові та 41 лексична одиниця (150 ЛСВ) у англійській мові.Така істотна відмінність у кількості досліджуваних одиниць у мовах, що зіставляються, пояснюється великою кількістю композитних утворень у німецькій мові в межах зазначеної тематичної групи меронімів та переважно суфіксальним способом утворення таких ЛО у англійській мові. Решту найменувань частин сукупностей у англійській мові представлено здебільшого за допомогою описових словосполучень, як містять найбільш частотні, базові лексеми цієї ТГ (наприклад, англ. *group* ‘група’), це так звані *ad hoc* утворення, їх не було включено до матеріалу розвідки, оскільки їхня кількість та варіативність є майже необмеженою.

Проаналізовані одиниці у німецькій мові є такими, що чітко демонструють у своїй дефініції належність до складного цілого як одного з елементів, наприклад, *Ketten**glied*** ‘частина ланцюга’. В англійській мові таких ЛО значно менше, належність до цілого міститься переважно у їхньому значенні і не виражається формально у структурній організації, наприклад, англ. *team* ‘робоча група, команда’.

2.1. За тематичним складом досліджувана тематична група меронімів розподіляється за трьома підгрупами, з-поміж яких виокремлено:

– найменування частин сукупностей, до складу яких входять істоти, наприклад, нім. *Wählerschicht* ‘шар, частина виборців’, *Jugendgruppe* ‘молодіжна група’, англ. *delegacy* ‘делегація (як частина певного колективу підприємства)’, *delegate* ‘делегат як член делегації’, *coterie* ‘вибране коло осіб, об’єднаних певними інтересами’;

– найменування частин сукупностей, до яких належать неістоти, наприклад, нім. *Bauklötzchen* ‘будівельний кубик (іграшка для дітей)’, *Einrichtungsstück* ‘предмет меблів’, *Pulk* ‘група

кораблів, літаків’; *volume* ‘том книжкового видання’, *grove* ‘невелика група дерев в межах певного лісового масиву’, *module* ‘модуль як окремий елемент меблів, архітектурного цілого’;

– найменування частин сукупностей на позначення структурних частин певних організацій, об’єднань, наприклад, нім. *Abteilung* ‘відділ’, *Department* ‘департамент, галузь’, *Blockpartei* ‘партія, що входить до певного блоку’, *Unterausschuss* ‘підпорядкований комітет’, *committee* ‘комітет’, *subcommittee* ‘підпорядкований комітет’, *subdivision* ‘підрозділ організації’.

Найбільшою за кількісним складом тематичною підгрупою найменувань частин сукупностей є найменування об’єднань істот, до яких належать численні позначення груп, соціальних прошарків суспільства, робітничих об’єднань та ін. В англійській мові позначення об’єднань тварин часто виникають за рахунок семантичної деривації на базі переносу значення з найменування об’єднань людей, наприклад, англ. *team* ‘робоча група, команда’, ‘група тварин, що мають спільні риси’, ‘пара коней чи волів, запряжених до візка’. Об’єднання людей, включені до цієї тематичної підгрупи є структурними частинами в межах певних угруповань, і хоча певна їх частина у німецькій мові також належить до колективних позначень, оформлених переважно основами: *-gruppe* (38 ЛО), *-truppe* (12 ЛО),*-kreis* (12 ЛО), у їхній дефініції зазначається основне значення саме як структурних одиниць, що позначають певну частину в межах великого цілого, у цьому випадку колективу людей, наприклад, *Führungs**truppe*** ‘командні війська’, *Täter**kreis*** ‘коло співучасників певного злочину’. Серед інших продуктивних основ, які функціонують у якості компонента *B* та є меронімами у німецькій мові, зафіксовано такі: *-schicht* ‘шар, прошарок’, *-mitglied* ‘член певної групи’, *-stück* ‘частина’, *-teil* ‘частина’, *-spitze* ‘верхівка, вибрані особи’, наприклад, нім. *Geschwister**teil*** ‘брат або ж сестра’, *Gemeinde**mitglied*** ‘член спільноти’, *Führung**spitze*** ‘керівна верхівка’, *Mittel**schicht*** ‘середній шар суспільства’.

2.2. Структурна організація найменувань частин сукупностей демонструє домінування композитних утворень, які є детермінативними композитами, наприклад, нім. *Initiativgruppe*

‘ініціативна група’, над експліцитними (нім. ***Unter****gruppe* ‘підгрупа’) та імпліцитними (нім. *Aktiv* ‘актив, група активістів’ утворено за допомогою конверсії від прикметника *aktiv* ‘активний') способами словотворення у німецькій мові. В англійській мові переважну більшість НЧС утворено за допомогою афіксальної моделі, а саме за допомогою суфіксації, наприклад, англ. *regi****ment*** ‘полк’, *deleg****ate*** ‘делегат’, *divis****ion*** ‘група, військовий підрозділ’. З-поміж досліджуваних найменувань частин сукупностей у німецькій мові зафіксовано лише шість симплексів, у англійській лише п’ять (нім. *Trupp*, *Truppe*, запозичено з французької ‘військовий підрозділ, військо’, англ. *group* ‘група’), у німецькій мові виявлено два зрощення (*Flitterwöchner*/*in* ‘молодий/ молода’).

Найбільш продуктивними моделями утворення детермінативних двокомпонентних композитів на позначення частин сукупностей у німецькій мові є моделі: *N+N→N* (90 ЛО, нім. *Armeekorps* ‘армійський корпус’, *Balettkorps* ‘кордебалет’) та *N+(e)n+N→N* (11 ЛО) *Truppenteil* ‘військова частина’, *Seniorenklasse* ‘доросла група’). Малопродуктивними моделями у досліджуваній тематичній групі є моделі трикомпонентних композитів: *(N+N)+N→N* (3 ЛО) *Arbeitgeberseite* ‘сторона працедавців’. У англійській мові зафіксовано лише чотири детермінативні двокомпонентні композити, наприклад, англ. *outgroup* (*Adj+N→N)* ‘чужі, група людей, що не сприймається певним соціальним, етнічним шаром як їхня органічна частина’.

3. Семантична класифікація НЧС-композитів (170 ЛО у німецькій та лише 4 ЛО у англійській мовах) об’єднує шість типів НЧС – детермінативних композитів: (3.1) – (3.6).

3.1. Партитивні композити-НЧС, позначають певне поняття за його партитивним зв’язком із ієрархічно вищим поняттям, характеризуються відношенням включення (загальна кількість 92 ЛО у німецькій мові), мають такі підтипи: "Ціле – частина" та "Частина – ціле", а саме:

а) "Ціле – частина" ("*B* належить до *A*", *"A* має *B*", "*B* є частиною *A*"), наприклад, нім. *Bekleidungsstück* ‘предмет одягу’, *Ausstellungsstück* ‘експонат виставки’ (62 ЛО), серед НЧС-композитів цього семантичного підтипу вирізняються лексичні

одиниці, які позначають відношення належності певної людини до колективу "Колектив – елемент", наприклад, нім. *Gruppenmitglied* ‘член групи, бригади’ (44 ЛО);

б) "Частина – ціле" "*A* належить до *B*", *"B* має *A*", "*A* є частиною *B*" (30 ЛО), наприклад, у межах цього семантичного підтипу можна виокремити НЧС, що позначають, із яких елементів складається певна група, колектив людей, які у свою чергу належать до більшого цілого, є його складником, наприклад, нім. *Personengruppe* ‘група осіб’;

3.2. НЧС-акціональні композити, позначають частину за об’єктом дії або за дією. НЧС демонструють такі різновиди цього семантичного типу (58 ЛО у німецькій мові):

а) "Афікований об’єкт – НЧС", цей тип можна записати формулою "В впливає на об’єкт *A* / виконує певну дію над об’єктом *A*", наприклад, *Rockgruppe* ‘група, що грає рок-музику’ (5 ЛО);

б) "Дія – НЧС", коли НЧС-композит позначає частину за формулою "*B* є сукупністю, призначеною для виконання дії *A*", наприклад, *Hilfstruppe* ‘допоміжні війська’, *Kampfgruppe* ‘бойова група’, *Versandabteilung* ‘відділ розсилок’ (прескриптивне значення), "*B* характеризується дією *A,* функціонує, виконуючи дію *A*", наприклад, *Leistungsgruppe* ‘група успішності, група розподілу класу залежно від того, яку успішність демонструють учні у процесі навчання’. Паралельно такі НЧС можуть мати додаткові значення:

– перфективне значення *Splittergruppe*‘група, що розпалася’, при цьому реалізується такий тип значення, як: "Дія – НЧС-агенс, що виконує дію, позначувану *A*";

– значення за формулою тлумачення "Дія – НЧС-пацієнс, над яким виконується дія, позначувана *A*", наприклад, нім. *Kontrollgruppe* ‘контрольна група’, *Therapiegruppe* ‘терапевтична група, що об’єднує пацієнтів, які підлягають певному лікуванню’, *Versuchsgruppe* ‘експериментальна група’.

У якості компонента *A*, як видно з вищенаведених прикладів, зазвичай виступають віддієслівні іменні основи, загальна кількість НЧС, утворених за цим семантичним підтипом, становить 53 ЛО.

3.3. Локативні композити-НЧС, конкретизують розташування певної частини сукупності у певному місці або ж призначення певної частини сукупності для конкретного місця ("*B*- НЧС, розташоване у місці *A*", "*B*- НЧС має локалізацію *A"*), *Grenztruppen* ‘прикордонні війська*’, Randgruppe* ‘периферійна група’, англ. *vanguard* ‘авангард, передовий підрозділ’ (10 ЛО у німецькій та 3 ЛО у англійській мовах).

3.4. Атрибутивні композити-НЧС дають якісну характеристику частин сукупностей ("*B* – НЧС має ознаку *A*, характеризується ознакою *A*"), наприклад, *Einzelelement* ‘дискретний елемент’*, Fachgruppe* ‘професійна група’ (7 ЛО у німецькій мові).

3.5. Екзистенціальні НЧС-детермінативні композити позначають сукупність, яка характеризується існуванням певного поняття (*"B* – сукупність, у якій існує, панує *A*", *Problemgruppe* ‘група, у якій існують певні проблеми’, *Risikogruppe* ‘група, у якій існують певні передумови ризику’ (3 ЛО у німецькій мові).

3.6. Бенефактивні НЧС-детермінативні композити мають значення використання *B* – НЧС на користь певного суб’єкта – *A ("B* призначено для користі *A*"*),* наприклад, *heirloom* ‘частина спадку, фамільні цінності, що належать спадкоємцю’.

Дослідження структурних та семантичних типів НЧС у німецькій та англійській мовах дозволило зафіксувати різні типи вираження цілого у найменуванні його частини:

– ціле експліковане у найменуванні частини, здебільшого йдеться про НЧС, які є детермінативними композитами, а саме партитивними композитами, наприклад, нім. *Dekorationsstück* ‘елемент декору’ (загальна кількість таких НЧС 92 ЛО у німецькій мові);

– прототипічне ціле наявне у найменуванні частини імпліцитно, наприклад, нім. *Panel* ‘група осіб, вибрана для опитування’*, Klüngel* ‘кліка’, англ. *panel* ‘експертна група’. У таких позначеннях частин холонім формально відсутній у структурі номінації, але на семантичному рівні він наявний (загальна кількість 119 лексичних одиниць у німецькій мові та 41 ЛО у англійській мові).

4. Рівень полісемії найменувань частин сукупностей у німецькій мові загалом є невисоким і дорівнює 1,14, найвищим він є у тематичних підгрупах найменувань частин сукупностей, що складаються з істот та структурних частин організацій (1,2). У англійській мові такий індекс є значно вищим (3,65) та характеризується максимальним рівнем у тематичній підгрупі найменувань частин підрозділів (5,5), певних частин організацій. Цей факт є цілком зрозумілим, оскільки саме ці позначення часто використовуються у англійській мові в описових словосполученнях для позначення інших частин сукупностей, яким у німецькій мові часто відповідають композити, наприклад, нім. *Finanzabteilung*, англ. *financial department* ‘фінансовий відділ’. Моделі розвитку полісемії НЧС презентовано лише метонімією, метафоричних моделей розвитку переносних значень у цій тематичній групі меронімів не виявлено.

4.1. З-поміж метонімічних моделей переносу у німецькій мові домінують переноси (зафіксовано 31 ЛСВ) з НЧС на частину:

1) іншої сукупності за суміжністю: нім. *Staffel* букв. ‘група спортсменів’, ‘послідовність чого-небудь, ряд’, нім. *Sektion* ‘секція’, ‘секція транспорту’, нім. *Dezernat* ‘відділ, сектор на підприємстві’ (16 ЛО); **2) на позначення людей, їх об’єднань**: нім. *Partei* букв. ‘партія’, ‘люди, що належать до цієї партії, представники однієї зі сторін у певній справі’ (9 ЛО); **3) зафіксовано поодинокі випадки переносів з НЧС на: адміністративно-територіальний меронім**: нім. *Departement* букв. ‘відділ організації’ ‘адміністративно-територіальна одиниця у Франції, Швейцарії’; **4) квантитативний меронім**: нім. *Batterie* букв. ‘батарея, найменша одиниця артилерії’ ‘велика кількість чогось однорідного, подібного’; **5) позначення частини споруди**: нім. *Staffel* букв. ‘група спортсменів’ ‘частина, виступ сходів’; **6) позначення дії**: нім. *Runde* букв. ‘коло осіб’ ‘коло, обхід’, найменування напою: нім. *Runde* букв. ‘коло осіб’, ‘певна кількість та певний набір напоїв’; 7**) на позначення шляху**: нім. *Runde* букв. ‘коло осіб’, ‘шлях, коло’ (1 ЛО).

4.2. В англійській мові домінують моделі **метонімічних переносів** (виявлено 109 ЛСВ, утворених за цими моделями) з НЧС на позначення:

1) частини: іншої сукупності за суміжністю (41 ЛСВ): *battery* ‘батарея як військове угруповання’, ‘батарея певних предметів, їх набір’, *stratum* ‘соціальна страта’, ‘геологічний шар’; **2) сукупності живих істот: людей** (32 ЛСВ): *infantry* ‘піхота’, ‘група дітей’, *group* ‘група людей’, ‘клас (на заняттях)’; **тварин** (4 ЛСВ): *division* ‘підрозділ організації’, ‘тип у класифікації тварин’; **3) людини** (7 ЛСВ): *party* ‘партія, організація з певних осіб’, ‘окрема людина як сторона у певній справі’; **4) локативних понять** (13 ЛСВ): *division* ‘підрозділ організації’, ‘адміністративно-територіальна дільниця’, *squadron* ‘ескадрон’, ‘адміністративна одиниця міста або спільности, района у Новій Англії’; **5) темпоральних понять** (7 ЛСВ): *stratum* ‘соціальна страта’, ‘історичний період’.

Поодинокими випадками представлені варіанти метонімічного переносу з НЧС на позначення квантитативних понять (5 ЛСВ): англ. *volume* ‘том книжкового видання’, ‘значна кількість, обсяг’, *regiment* ‘полк’, ‘значна кількість, купа чогось’. Всі зазначені моделі вписуються в межі зафіксованих регулярних моделей переносів у системі меронімів, але характеризуються невисокою продуктивністю у німецькій мові, оскільки більшість НЧС у ній є композитами, отже, мають вужче значення. Слід зауважити, що досліджені найменування частин сукупностей демонструють ті самі принципи розвитку їхньої структури та семантики, що й найменування інтегрованих частин цілого.

5. Отже, на підставі здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки:

5.1. Попри універсальність семантичних відношень між частиною та цілим навіть близькоспоріднені мови (німецька та англійська) засвідчують розбіжності у продуктивності окремих структурних типів та моделей, зумовлені відмінностями у способах реалізації відношення меронімії словотворчими засобами та засобами розвитку полісемії. Процес синтезу та сегментації знання про відношення між частиною та її цілим

відбувається при цьому не тільки із залученням об'єктивних факторів, але й на підставі суб'єктивного бачення та типізації людиною системи позначень частин.

5.2. Вплив структурної організації меронімів на їхній словотворчий та семантичний потенціал підтверджує дію принципу природної морфології або теорії маркованості, згідно якої немарковані одиниці належать до найпродуктивніших та найчастотніших мовних типів. Так, саме мероніми, неускладнені словотворчими формантами, тобто немарковані одиниці, розвивають найвищий рівень полісемії, а мероніми-композити, як марковані, мають більш вузькоспецифічні значення.

5.3. Важливою для цієї тематичної групи досліджуваних меронімів є її внутрішня структура, ієрархія, у якій кожний позначуваний елемент цілого є несамостійною одиницею, яка разом з іншими елементами складає комплексне ціле. При цьому зазначені елементи (частини) можуть характеризуватися ознакою гомогенності або ж представляти неоднорідні елементи, які поєднані спільною функціональною ознакою та ознакою належності конкретному виду сукупностей істот чи неістот, організацій.

5.4. Досліджені лексичні одиниці є позначеннями чітко структурованого цілого, семантична ознака транзитивності свідчить про наявність відношень включення у цій тематичній групі меронімів. Кваліфікативна семантична ознака, яка визначає належність до конкретної структурної частини певної сукупності, є найважливішою визначальною семантичною ознакою досліджених НЧС. Розглянуті НЧС на відміну від багатьох колекційних, збірних понять не можуть існувати поза межами ієрархічно організованого складного цілого, до якого вони входять.

5.5. Між семантичними типами меронімів-композитів та їхнім словотворчим потенціалом фіксуються корелятивні відношення. Найпродуктивнішими семантичними типами, за якими утворюються ендоцентричні та екзоцентричні композити, що належать до найменувань частин сукупності, є партитивний та акціональний семантичні типи.

Перспектива запропонованого дослідження полягає у можливості подальшого вивчення семантичних зв'язків у лексиці із застосуванням розробленого концептуального апарату на матеріалі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Материнська О. В.* Типологія найменувань частин тіла : [монографія] / О. В. Материнська. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 295 с. – (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження ; Т. 5). 2. *Материнська О. В.* Меронімічні відношення в лексичній системі німецької та англійської мов : [монографія] / О. В. Материнська. – Донецьк : Всеукраїнське держ. багатопрофільне видавництво Донбас, 2012. – 360 с. (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 8.). 3. *Andersen E.* Lexical Universals of Body-Part Terminology / Elaine Andersen / Universals of human languages [Ed. by J.H. Greenberg]. – Vol. 3. Word structure. – Stanford, California: Stanford University Press, 1978. – P. 335–368. 4. *Aristotle* The Metaphysics / Aristotle [translated by H. Tredennick]. – London ; New York : William Heinemann Ltd., G.P. Putnam's Sons, 1912. – 473 p. 5. *Brown C. H.*Paradigmatic relations of inclusion and identity II: Meronymy / Cecil Brown // Lexicology : an international handbook on the nature and structure of words and vocabularies : [in 2 volumes] / Ed. by D. A. Cruse, F. Hundsnurscher, P. R. Lutzeier. — Vol. 1. — Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2002. — P. 480–485. 6. *Chaffin R.* The concept of a semantic relation / Roger Chaffin // Frames, fields and contrast : new essays in semantic and lexical organization. – Hillsdale ; New-Jersey ; Hove ; London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. – 464 p. 7. *Cruse D. A*. On the transitivity of the part-whole relation / Alan D. Cruse // Journal of Linguistics. – 1979. – Vol. 15/1. – P. 29-38. 8. *Donalies E.* Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick / Elke Donalies. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. – 190 S. (Studien zur deutschen Sprache. Forschungen des Instituts für deutsche Sprache ; Bd. 27). 9. *Dornseiff F.* Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / Franz Dornseiff. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2004. – 933 S. 10. Dressler W. On word formation. Natural Morphology / Wolfgang Dressler // Wiener Linguistische Gasette. – 1981. – № 26. – S. 3–13. 11. *Husserl E.* Zur Lehre von den Ganzen und Teilen / Edmund Husserl // Logische Untersuchungen. – Hamburg : Felix Meiner Verlag, 2009. – 813 S. – (Philosophische Bibliothek ; Bd. 601). 12. *Iris M. A.* Problems of the part-whole relation / Madelyn Ann Iris, Bonnie E. Litovitz, Martha Evens // Relational model of the lexicon. Representing knowledge in semantic networks (Studies in natural language processing). – Cambridge ; New-York ; New Rochelle ; Melbourne ; Sydney : Cambridge University Press, 1988. – P. 261-287. 13. *Kastovsky D.* Wortbildung und Semantik / Dieter Kastovsky. – Düsseldorf : Schwann–Bagel GmbH ; Bern ; München : Francke Verlag, 1982. – 334 S. 14.

Materynska O. Typologie der Körperteilbenennungen : [Monographie / [Hgg. Andrzej Kątny, Katarzyna Lukas, Czesława Schatte] / Olena Materynska. — Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien : Peter Lang, 2012. — 246 S. (Danziger Beiträge zur Germanistik. — Bd. 41.). 15. *Materynska* O. Typologische Verallgemeinerungen im Bereich der Meronymie / Olena Materynska // Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit : XII. IVG Kongress, 30.07–07.08.2010 : Akten des XII. internationalen Germanistenkongresses, Warschau 2010. Interkulturelles Verstehen und Kontrastives Vergleichen. Band 13 : Formen literarischer und interkultureller Zusammenarbeit. — Frankfurt am Main u.a. : Peter Lang, 2012a. — S. 161–168. 16. *Materynska O.* Meronymie im Deutschen und Englischen // Semantik und Pragmatik im Spannungsfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik / Hgg. Larysa Iagupova / Vladimir Kaliuščenko, Andrzej Kątny, Heike Roll]. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien : Peter Lang, 2013. – S. 71–81. (Donezk Studien zur Germanistik, kontrastiven und diachronen Linguistik – Bd. 1.) 17. *Materynska O.* Teil-Ganzes Beziehungen im interkullturellen Vergleich // [Festschrift für Prof. Andrzej Kątny zum 65. Geburtstag/ [Hgg. Andrzej Kątny, Katarzyna Lukas, Czesława Schatte] / Olena Materynska. — Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien : Peter Lang, 2014. — S. 357–369 (Danziger Beiträge zur Germanistik. — Bd. 48.). 18. *Mayerthaler W.* Ikonismus in der Morphologie / Willi Mayerthaler // Zeitschrift für Semiotik. — 1980. — Band 2. — Heft 1/2. — S. 20–37. 19. *Motsch W.* Semantische Grundlagen der Wortbildung / Wolfgang Motsch // Die Ordnung der Wörter : kognitive und lexikalische Strukturen [G. Harras (Hg.)]. — Berlin ; New York : de Gruyter, 1995. — S. 193–226. 20. *Ortner L.* Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen1) / Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Insbruck / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin ; New-York : Walter de Gruyter, 1991. – 863 S. – (Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart ; Bd. LXXIX). 21. *Platon* Parmenides. Griechisch / Deutsch / Platon [übersetzt von E. Martens]. – Stuttgart : Philipp Reclam Jun., 1987. – 207 S. 22. *Rosch E.* Classification of real world objects : origins and representations in cognition / Eleanor Rosch / Thinking readings in cognitive science. – Cambridge ; London ; New-York ; Melbourne : Cambridge University Press, 1977. – P. 212–222. 23. *Shaw H. J.* Motivierte Komposita in der deutschen und englischen gegenwärtigen Sprache / J. Howard Shaw. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1979. – 256 S. (Tübinger Beiträge zur Linguistik ; Bd. 118). 24. *Wellmann H.* Deutsche Wortbildung in europäischer Bezügen – Auswertung einer Bibliographie zur historischen Wortbildung / Hans Wellmann // Praxis - und Integrationsfelder der

Wortbildungsforschung / [I. Barz (Hg.)]. – Heidelberg : Winter, 2000. – S. 280–298. 25. *Winston M. E., Chaffin R., Herrmann D.* A taxonomy of part-whole relations / Morton E. Winston, Roger Chaffin, Douglas Herrmann // Cognitive Science : a multidisciplinary journal. – 1987. – Vol. 11. – P. 417 – 444.

Материнская Е.В.

СТРУКТУРА И СЕМАНТИКА МЕРОНИМОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЧАСТИ СОВОКУПНОСТЕЙ, В НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В предлагаемой статье исследуются структурно-семантические особенности наименований частей совокупностей, которые входят в состав лексических единиц, обозначающих части целого (меронимов) в немецком и английском языках. Выявлены семантические типы наименований частей совокупностей, которые являются композитами, описаны способы экспликации целого в наименовании части, коррелятивный тип отношений между их структурной и семантической организацией, определены способы развития полисемии исследуемых лексических единиц.

Ключевые слова: *меронимы, наименования частей совокупностей, полисемия, структурно-семантические особенности, семантический тип, метонимия.*

Materynska O.V.

STRUCTURE AND SEMANTICS OF MERONYMS, DENOTING PART OF COLLECTIVE NOTIONS IN GERMAN AND ENGLISH

This paper dwells upon the structural and semantic peculiarities of the lexical units denoting parts of collective notions within the system of lexical units denoting parts (meronyms) in German and English. The semantic types the compounds denoting parts of collective notions has been pointed out. The research highlights the ways of revealing names of wholes in their parts names, describes the interrelations between the structural and semantic organization of the nouns denoting parts of collective notions, traces paths of their polysemy development.

Key words: *meronyms, nouns denoting parts of collective notions, polysemy, structural and semantic peculiarities, semantic type, metonymy.*